

Arşivimizden otuz yıl öncesine ilişkin bir belge.

İli : Denizli

İlçesi : Acıpayam

Anlatan : Fatma Bayal

Derleyen : Orhan Acıpayamla

ACIPAYAM'DA HALK HEKİMLİĞİ

İnsanoğlu oluşumundan bugüne değin hastalıklarla savaşmış, onları sağaltma yolları aramış ve bu konuda bazı sağaltma yöntemleri bulmuştur. Bu yöntemlerin esaslarına aşağıda değinilmiştir:

- 1- *İlaçlarla sağaltma,*
- 2- *Sihirsel İşlemlerle Sağaltma,*
- 3- *Dinsel İşlemlerle Sağaltma,*
- 4- *Ameliyatla Sağaltma,*
- 5- *Karışık Sağaltma.*

Bu sağaltmalar üzerinde ayrı ayrı kısa bir şekilde duracağız:

1- *İlaçlarla Sağaltma:* İlaçları hayvansal, bitkisel, madensel kaynaklarla bunların karışımlarından karşılanmaktadır.

a) *Hayvansal kaynaklı ilaçlar.* Bu tür ilaçlar ölmüş ya da diri yaratıklardan sağlanmaktadır. İlaç bir organ parçası, bir organ veya tek bir gövde olabilmektedir. Bu tür ilaçlar oldukları gibi kullanılmakta ya da bir takım işlemlerden geçirilmektedir. Bu tür ilaçlardan birkaçı şunlardır: *öt, eş, göbek bağı, köpek derisi, kurt kılı, içi boşaltılmış tavuk, kirpi eti, kedi kuyruğu, tavus tüyü, kaz,* vb.;

b) *Bitkisel kaynaklı ilaçlar.* Çeşitli bitkilerin kök, gövde, kabuk, yaprak, çiçek, meyve ve tohumları oldukları gibi ya da kurutulma, dövülme ve benzeri işlemlerden geçirildikten sonra ilaç olarak kullanılmaktadır. *Sarmısak, şörek otu, üzerlik, düvencik, nıjasta, yumurta akı, keten tohumu, kuru üzüm, pekmez, marı, ayırık kökü, papatya,* vb.;

c) *Madensel kaynaklı ilaçlar.* İnsanoğlu eline geçen madenlerden ilaç olarak yararlanmıştır. Bu tür ilaçların başında *tuz*

gelmektedir. Diğerleri taş, su, akik ve akla gebilecek madenlerdir. Madenler genellikle su, zeytin yağı ile karıştırılarak ya da toz durumuna getirildikten sonra sağaltmada kullanılmaktadır.

2- *Sihirsel İşlemlerle Sağaltma*-Bu sağaltmaların temelini, *sihiri oluşturan iki ayrı hareket ya da bunların bir arada işlemeleri* meydana getirmektedir. Kasaca, hastayı kudretli, canlı, sağlıklı sanılan canlı, cansız ya da olaylarla temasa getirmek yahut hastanın bu gibi olan nesnelere benzemesini sağlamak. . . Yukarda değindiğimiz sihirsel taklit, temas ve her ikisinin karışımı olan uygulamalar daha ziyade, hastalığın kaynağı kabul edilen canlı, cansız ve olayları yoketmekte ya da zararsız duruma sokmakta kullanılır. Hastalığın kaynağı olan bu nesnelere şunlardır: Tanrı, tanrılar, cinler, fena ruhlar, güneş, ay, fırtına, yağmur, yasakları çiğnemek, yalan söylemek, hırsızlık yapmak, büyü, vb. . . Sağaltma işlemlerinin bazıları şunlardır: Kurşun dökmek, tütsülemek, yağ dökmek, tuz patlatmak, köz ihodürmek, duvaklama, dalak kesmek, vb. . . Bu işlemler, herhangi bir kişi, kişiler tarafından yapıldıkları gibi, bu konuda uzman olan ocaklı, cindar, şaman gibi kişilerce de yapılmaktadır.

3- *Dinsel işlemlerle sağaltma*- Bu tür sağaltmaların esasını, Tanrıya, tanrılara, ruhlara, totemlere yalvarmak yoluyla hastalığa neden olan hastalık kaynaklarını yoketmek, yola getirmek işlemleri oluşturmaktadır. Görüleceği üzere burada sihirsel işlemlerden farklı olan özellik, sihirdaki taklit ve temas prensiplerini kullanan insan irade'sinin yerini yaltarma, yakarma almıştır. Tuz, çörek otu, karabiber, gibi sihirsel eşyaların yerine, dualar, dualı nesnelere, yakarmalar geçmiştir. Ocaklıın yerini işc hoca, din adamları, yatır gibi oluşumlar almıştır.

4- *Ameliyatta sağaltma*, Hastanın bazı organlarında kesintiler yaparak ya da vücudunda delikler açarak yapılan sağaltma şeklidir. Halk tarafından ender olarak başvurulur. Ayak ya da el parmağını kesmek, dil altına yarmak, trepanasyon. . . gibi.

5- *Karışık Sağaltma*- Yukarda belirttiğimiz sağaltma şekillerinin birarada kullanılmasından oluşan bir sağaltma türüdür. Hocanın kurşun dökmesi, Uzüme kırkbir yasin okunması, Ağaca dua okuyarak sağaltma isteme, dua yazılı muska takma, vb. . .

Bu kısa genel girişten sonra, şimdi Acipayam halk hekimliği ile ilgili bazı maddeleri serimliyeceğiz:

AMELİ KESME- 1- Hastanın avucuna iki kahve kaşığı *şekilmiş kahve* konur. Hasta bunu ağzına atar. Orada bekletir. Sonra hastaya bir yudumluk *limon tuzu suyu* verilir. Hasta bunların her ikisini ağzında güzelce karıştırır. Daha sonra yutar; 2- Bir fincanda *kara ekşi* ile *döğülmüş kahve* iyice karıştırıldıktan sonra hastaya içirilir; 3- Hastanın oturaklarına *kızgın tuğla* konur. 4- *Soğan*'ın tepesi kesilerek içi iyice oyulur. Sonra, soğanın içine *katran* doldurularak, soğan böylece *ekmek ocağı*'nın içine konur. Soğan burada güzelce piştikten sonra, alınarak hastanın böbreğine konur. Üzeri bezle sarılır; 5- *Kızgın tuğla oturak*'a konur. Tuğlanın üzerine *katran* dökülür. Hasta oturağın üzerine oturur. Hastanın üzerine, buğu dışarı çıkmasını diye yorgan örtülür; 6- *Yastıgeç*'in üzerindeki *ekmek bezesi*, *saç*'ın üzerine atılır. Altı piştikten sonra, üstüne *katran* dökülür. Ekmek bezesi böylece alınarak hastanın böbreği üzerine konur; 7- Hastaya, *kaynatılmış ayva suyu*, içirilir; 8- Hastaya, *keskin sirke*, içirilir; 9- Hastaya, *kaynatılmış bodur mahmut otu*, içirilir; 10- *Meşe mazısı* dövülür. Bu toz *şeker*'le karıştırıldıktan sonra hap haline getirilir. Haplar hastaya yurtturulur; 11- *İç yağ*, *mazı külleri* ile iyice karıştırıldıktan sonra, hap haline getirilir ve hastaya verilir.

AYBAŞI KESİLMESİ- Aybaşı kesilen kadınlara, *üzerliğin* kaynatılmasından elde edilen su içirilir.

BAŞ KELİ- 1- Kel olan yere *düğün sürülür*; 2- Kel başa, *zift lökü* yapıştırılır; 3- *Kelin dışkısı*, başına sürülür.

BAŞYARIĞI- Başın yarılan yerine, *yumurta akı* ile *nişasta* karışımından elde edilen melhem sürülür.

BOĞAZ ENGİNİ- 1- Tavada kavrulan *çörek otu* havanda iyice döğülür. Oluşan toz *pekmez*'le karıştırıldıktan sonra, üzerine *zeytin yağı* dökülür, meydana gelen melhem bir bez içinde hastanın boğazına sarılır; 2- *Gül Fatma*, *gül kurusu*, *tatlı nar kabuğu*, *buğday hamuru* ve *pekmez* birbirine karıştırılarak akidemi bir madde elde edilir. Daha sonra bu maddenin üzerine zeytin yağı dökülerek oluşan sıvı bir bez yardımıyla hastanın boğazına sarılır; 3- Hasta, *eşek sidiği*'ni gargara eder; 4- *Ak köpek dışkısı*, içi boşalmış olan *karga*'nın içine konur. Karganın ağız kısmından üflenerek içindeki dışkı, hastanın boğazına boşaltılır.

ÇİBAN-. 1- Çıbanın üzerine, şeker, sabun ve zeytin yağı karışımından oluşan madde sürülür; 2- Yaranın üzerine tiftiklenmiş bir kumaş parçası yerleştirilir. Bunun üzerine yumurta akı ile zeytin yağı karışımından oluşan pelte dökülür. 3- Çıbanın üzerine acı sakız ile sade yağın karıştırılmasından oluşan merhem sürülür.

Bu merhem aynı zamanda vücuda giren dikenlerin çıkarılmasında da kullanılır; 4- Dört, beş bamyaya, lapa oluncaya kadar su içinde kaynatılır. Bu lapa, tuz ile karıştırıldıktan sonra, üzerine toz cam dökülür. Böylece meydana gelen merhem yaranın üstüne sürülür; 5- Buğday hamuru, zeytin yağı ile karıştırılmasından meydana gelen madde, yaraya sürülür; 6- Yaranın üzerine kuyruk yağı konur.

DALAK-. 1- Hastanın karnına payam pürçüğü, köpek kellesi, kuru üzüm, zeytin yağı, pekmez ve dana bôbreğinin birada kaynatılmasından oluşan karışım konur; 2- Ocaklı, hastanın dalağı üzerinde kurşun döker. Sonra bu kurşun, hasta gömleğinin dalak bölgesine rastlayan kısmına iğnelenir; 3- Dalak ocaklı'sı, evvelce hazırlanmış olduğu yedi topan tuz'un herbirini, üzerlerine tükürerek hastanın dalak bölümü çevresinde dolaştırır. Sonra, bu tuzları alarak akat suya atar. Tuzlar eridikçe hastanın iyi olacağına inanılır; 4- Ocaklı, hastayı sırt üstü yatağa yatırır. Hastanın dalak kısmına rastlayan yere taze bir dalak kor. Sonra odadan çıkar. Elinde bir balta vardır. Kapının ardından içeri bağırrır,

— Dalak kesmeğe geliyorum... Dalak kesmeğe...

içerden birisi yanıt verir,

— Kesme... Kesme...

Ocaklı tekrarlar,

— kesiyorum... kesiyorum.

Derhal elindeki balta ile odaya dalar. Hastanın bulunduğu yere koşar. Hastanın karnı üzerinde duran dalağa yedi kez baltasını vurur. Tekrar dışarı çıkar. Aynı şekilde dışardan bağırrır. Kısaca, yukarıda belirtilen işlem üç kez tekrarlanır. Ocaklı en son kez baltayı salladıktan sonra, hastanın karnı üzerinde duran dalağı kırk bir defa elindeki çöğür ile deler. Ocaklı, daha sonra dalağı hastanın üzerinden alarak ocaklığın bir kenarına asar. İnanca göre, ocaklıkta dalak kurudukça hasta iyi olurmuş.

DALAK ÇIBANI- Vücudun her yanında çıkan ucu sipsivri ve kendisi mosmor bir çibandır. Çibanın çevresi *hamur* ile çember şeklinde çevrilir. Çemberin içine *sıcak pekmez* dökülür. İyice ısıtılan bir şişin ucu, yavaşça çibanın ucuna değdirilir. Bu işlem hasta acı duyuncaya kadar sürdürülür. Bundan sonra çiban temizlenerek, üzerine *sabun* ile *zeytin yağı* karışımından oluşan merhem sürülür.

DİŞ SIZISI- *Mazun* kaynatılmasından oluşan su ile hasta gargara yapar.

IDRAR TIKANMASI- Kaynatılarak *tölbent*'ten geçirilmiş olan *ayrık suyu*, ılık ılık hastaya içirilir.

KARA HUMMA- Hastanın iki *yargın*'ı arasına, Bacaklarıyla baş kısmı atılarak geri kısmı taş üzerinde iyice döğüldükten sonra üzerine *kara biber* dökülmüş olan *tasuk ezmesi* konur; 2- Hastanın *bel zenciri*'nden *kuyruk kemiğine* kadar olan kısmına, üzerine *nışadır* ve *kara biber* serpilmiş olan *bal*'lı bez konur.

KARIN AĞRISI- Karnı ağrıyan kimsenin kasıkları sıkılır.

KEDİ MEMESİ- Koltuk altlarında görülen çibandır. Üzerine *süt* ile karıştırılmış *kelen tohumu* konur. Bu, çibani işletir. Sonra, *yara neşter* ile delinir.

KURDEŞEN- Kurdeşene karşı *aynadona* kullanılır.

KARIN KIZILCASI- Buna karşı *bubeğe* kullanılır.

KORKU- Korku geçirmiş olan bir kimseye, yağda kızartılmış *kurum* içirilir.

KUSMA- Kusan kimsenin karnına, üzerine dövülmüş *korpuzan* ile *nauc* dökülmüş olan *soğan* konur.

ENGİN- Enginli hastanın başının üst kısmı ustura ile kazınır. Bu kazınan kısma *nışadır* sürülür.

ÖKSÜRÜK- Öksüren kişiye, kaynatılmış *mürver çiçeği* içirilir.

PAYAMCIK- *Payamcik* ve diş nezlesi olanlar *eşek sidiğini* gargara ederler.

SITMA- Sitmaya karşı *sakar çörtük* kullanılır.

YILANCIK- Bir kimsede *yılancık* olup olmadığını anlamak için dizine *bulamaç* sarılır. Ağrı geçerse, o kimsede yılancık olduğu kanısına varılır.

Acıpayamlılara göre yılancağın iki türü vardır,

- a) Erkek yılancağ,
- b) Dişi yılancağ.

Bunu anlamak için dize taş konur. Taş, dizde yapışır kalırsa, yılancağ erkektir. Taş düşerse, yılancağ dişidir.

Dizdeki şişkinliğin yılancağtan geldiği anlaşılırsa, diz bıçakla dilinir. Dilinen yer *soğan* ve *kara boya* ile yakılır.

ZEHİRLENME- 1- *Yılan sokanlar'a panzehir içirilir.* Panzehir, aşağıdaki şekilde yapılır:

Eğegin alt çenesinden beyaz renkte olan yumurta biçiminde bir nesne çıkarılır. Bunu örten zar çıkarılıp, suda eritilir. Bu eriyik hastaya içirilir; Yılan tarafından sokulan kişi ya da hayvana maydonoz suyu içirilir; 2- Hayvan sokmalarına karşı, dövülüp kaynatıldıktan sonra, bir tülbentten süzölmüş olan *buzacı otu suyu* içirilir.

S Ö Z L Ü K

- 1- Tedavi.
- 2- Doğum sırasında çocukla birlikte gelen kan pıhtısı.
- 3- Bir ot türü.
- 4- Cinlerle temasa gelen kimse.
- 5- Baş kemiklerinde delik açmak.
- 6- Kocuk ekşisi.
- 7- İnsanın oturduğu sırada, oturduğu yere değen kısımları.
- 8- Lazımlık.
- 9- Ocağa ekmecek hamuru sokmağa yarayan özel tahta araç.
- 10- Hamur yumrusu.
- 11- Üzerinde yufka yapılan araç.
- 12-
- 13- Bir kamyş türü.
- 14- Diken.
- 15- Domuz.
- 16- Bel kemiği.
- 17- Ana saçt adlı ot.
- 18- Papatya.
- 19- Bir bitki.
- 20- Badem otu.